

ФІЛОСОФСЬКІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ КАТЕГОРІЙ «ЗДОРОВ'Я/ХВОРОБА»

Біланов О. С.,

викладач кафедри філософії та суспільних наук,

Українська медична стоматологічна академія, м. Полтава, Україна

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9245-7638>

DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijitss/31052020/7055

ARTICLE INFO

Received 19 March 2020

Accepted 17 May 2020

Published 31 May 2020

KEYWORDS

health, illness, philosophy of health, philosophical approach, mode of «health».

ABSTRACT

The philosophical fundamentals of categories «health/illness» are analyzed; the genesis of the health concept in philosophical discourse and the basic semantic tinctures of «health/illness» concepts have been researched; the approaches to the understanding of the health in human philosophical doctrines have been analyzed and summarized.

Citation: Bilanov O. S. (2020) Philosophical Approaches to the Understanding of the «Health/Illness» Categories. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 4(25). doi: 10.31435/rsglobal_ijitss/31052020/7055

Copyright: © 2020 Bilanov O. S. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY). The use, distribution or reproduction in other forums is permitted, provided the original author(s) or licensor are credited and that the original publication in this journal is cited, in accordance with accepted academic practice. No use, distribution or reproduction is permitted which does not comply with these terms.

Актуальність проблеми. Здоров'я є однією із найбільш значимих проблем людства, що існувала з давніх часів і не втрачає своєї актуальності для сьогодення. Феномен здоров'я вивчався протягом усієї історії людства, стаючи предметом філософської рефлексії. Виступаючи комплексним поняттям, «здоров'я» потребує системного вивчення в межах філософської концепції людини, що дозволить окреслити фактори глобальних, соціальних і культурних змін, їх вплив на стан організму людини, а також надасть можливість побудувати науковцям цілісну концепцію здоров'я людини.

Актуальність дослідження категорій «здоров'я/хвороба» полягає у необхідності переосмислення старих парадигм та заміну їх сучасними заради побудови цілісної концепції здоров'я людини. Спроби побудови такої концепції здійснювались у різні історичні епохи і часи у рамках різних культур і форм філософського знання. Проте сьогодні проблема теоретичної реконструкції цілісності людини залишається, як і раніше, до кінця невирішеною.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Висвітленню сутності категорій «здоров'я/хвороба» та різних аспектів їх вивчення присвячені праці М. Амосова, Л. Попової, В. Войтенко, С. Тромбах, В. Казначеева, В. Колбанова, Л. Лаврової. Науковці розглядають поняття «здоров'я» як одне з основних благ, яким людина володіє від народження, як мету, в результаті досягнення якої, людина матиме гармонію й свободу [2; 5; 9]. Стандарти та критерії здоров'я знайшли своє відображення в теоретичних роботах В. Лавриненка, В. Мельникова, І. Олексина. Дослідники вивчають соціальну цінність модусу здоров'я (В. Копа) [3], зміни парадигм у сучасній медицині та охороні здоров'я (В. Кулініченко) [4].

Незважаючи на численні спроби охарактеризувати поняття «здоров'я/хвороба», однозначного їх визначення не існує, що обумовлено постійною трансформацією поглядів на проблему здоров'я, які варіюються в залежності від світоглядних підходів, особливостей культури. Дослідники в області філософії здоров'я здебільшого розглядають цей феномен у

контексті континууму здоров'я/хвороба [3; 7], як складові одного цілого, розуміння і вивчення яких можливе тільки в єдності [6; 10]. Брак конструктивного та уніфікованого підходу до визначення здоров'я створює труднощі й невизначеність в результатах наукових досліджень щодо оцінки впливу різних факторів на здоров'я, визначення рівня здоров'я та компетентного пошуку оптимальних шляхів його збереження.

Мета статті – дослідити категорії «здоров'я/хвороба» у контексті філософських вчень про людину.

Мета статті обумовила вирішення наступних **завдань**:

- дослідити генезис понять «здоров'я/хвороба» у філософському дискурсі та їх основні семантичні відтінки;
- проаналізувати й узагальнити підходи до розуміння здоров'я людини у філософських вченнях про людину.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Багато дослідників вважають, що проблема здоров'я/хвороби людини є виключно медико-біологічною. Але у науковому дискурсі здоров'я людини розглядається як глобальний феномен, що є предметом дослідження медицини, філософії, психології, культурології. Кожна з галузей дає власне визначення здоров'я, виходячи зі специфіки предмету та методології. Філософський погляд на здоров'я дає можливість дослідити категорію в системі найбільш абстрактних категорій і відношень.

Стрімкий розвиток нових галузей знань про здоров'я людини (валеологія, синологія, біоетика) ще більше загострили потребу у філософському осмисленні категорій «здоров'я/хвороба», визначенні висхідних теоретико-методологічних підходів до їх вивчення, побудові нової парадигми у сучасній медицині.

Аналізуючи проблему здоров'я, дослідники вказують на те, що здоров'я і хвороба відносяться до тих діалектичних взаємодоповнюючих понять, які в принципі не можуть бути однозначно визначені, і їх постійна переоцінка та осмислення приводить до становлення нового знання, до формування більш цілісного погляду на феномен людини [1, с. 13]. Це означає, що між поняттями здоров'я і хвороба немає абсолютного розриву. У контексті діалектичних відносин «здоров'я/хвороба», хвороба виступає інобуттям здоров'ю у певному часовому інтервалі.

Дослідники вважають за необхідне модернізувати понятійно-категоріальний апарат, що дозволило б вибудувати понятійно-смысловий ряд для наук, що вивчають людину та її здоров'я/хвороби. До таких категорій належить «модус здоров'я», що в філософському дискурсі означає цілісну систему інваріантних характеристик життєспроможності людини, реалізації нею своєї творчо-продуктивної сутності [7, с. 280]. Сутність життєвого модусу «здоров'я» дослідником В. Копа розуміється, як процес розгортання природного і соціального, здорового і хворобливого, свідомого і генетично-уродженого, сутнісних сил людини і ціннісних імперативів суспільства [3, с. 12]. Дослідивши валеологічні норми модусу здоров'я, механізми реалізації здорового способу життя, його параметри, аксіологічні, соціальні та іманентні характеристики, автор визначає його як культурно-історично визначену та виправдану іманентну властивість, що задає єдність суспільного й індивідуального в ціннісному полі. У «модусі здоров'я» знайшли своє відображення взаємозв'язки індивідуального й суспільного, фізіологічного й інтелектуального, а також психічного здоров'я людини, її морально-етична відповідальність особи за стан свого здоров'я. Дослідник В. Копа вважає, що «модус здоров'я» людства не є незмінною констанцією, а представляє діалектичну інформацію тілесного, душевного та духовного способу буття людини [3].

Викладення основного матеріалу. Поняття здоров'я важко визначити, оскільки це одна з фундаментальних характеристик людського існування, в якій перетинаються фізіологічні, етичні, соціокультурні смисли. В контексті різних дискурсів здоров'я вирізняються різні аспекти цього феномену.

У преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) говориться, що здоров'я – це стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб чи психічних дефектів. Проте повне фізичне і душевне благополуччя може визначати лише ідеальне здоров'я, яке є великою рідкістю для сучасної людини. Крім цього визначення, існує широкий перелік підходів до визначення поняття «здоров'я», які почали формуватися ще мислителями Стародавньої Індії та Китаю.

Східна філософія базувалась на розумінні людини як психологічної та фізіологічної цілісності, нерозривно пов'язаної з навколишнім середовищем, природою, космосом та зорієнтована на здоровий спосіб життя. Розвиваючи ці ідеї, античні філософи акцентували увагу на гармонійному поєднанні тілесної та духовної складової сутності людини, упорядкованій внутрішній єдності, рівновазі протилежно спрямованих дій. Античні мудреці зосереджували увагу на персональній відповідальності кожної людини за своє здоров'я, пропонуючи модель лікування «Не нашкодь!» (Гіппократ). Тривалий час саме зазначені вище ідеї слугували теоретичними та методологічними засадами розуміння і розв'язання проблеми здоров'я/хвороба.

У західноєвропейській філософії природа людини представлена як грішне тіло та божественна душа. Виділення духовності як головного в людині дозволило окреслити проблему морального виміру людського існування. Філософія та культура доби Відродження представляє людину як індивідуальність, активну в пізнанні світу. Саме доба Відродження заклала підґрунтя для філософського гуманізму – обґрунтування поваги до гідності людини, до її права на щасливе земне життя. Людина розуміється вже не як гріховна, а як вища цінність, в єдності її тілесності та духовності. Філософія Нового часу обґрунтовує раціональне розуміння сутності людини. Людина в контексті механістичної картини світу уявлялася як своєрідна досконала машина, механізм. Погляд на людський організм як специфічну машину представлений в роботах французьких філософів XVIII століття П. Гольбаха, К. Гельвеція, Д. Дідро. Доба Просвітництва породила образ «автономної людини», здатної раціонально та глибоко оцінювати ідеї, моральні вчинки та їхні наслідки.

Сучасна філософія трактує здоров'я як характеристику особистості, що є основою її життєдіяльності і забезпечує можливості соціалізації, розкриття сутнісних сил, особистісної самоактуалізації у контексті реалізації особистісних цілей та соціальних цінностей [5, с. 168].

Царенко Л. визначає «здоров'я/хвороба», як спосіб осмислення та інтерпретації суб'єктивних фізичних і психічних відчуттів, емоцій, станів, потреб, уявлень та об'єктивних даних (дані лабораторних досліджень, зовнішній вигляд, твердження інших, певних фактів) шляхом порівняння з еталонними моделями, що існують у соціумі. В результаті інтерпретації індивід визначає свій стан як неблагополуччя/хворобу чи благополуччя/здоров'я [10, с.101].

Проаналізувавши дослідження науковців і практиків, О. Васильєва та Р. Філатов виділили такі основні підходи до розуміння проблеми здоров'я:

- нормоцентричний (здоров'я як оптимальний рівень функціонування організму людини);
- феноменологічний (здоров'я як опосередкований досвід фізичного нездужання, чим більший цей досвід, тим більш багатовимірними й об'ємними стають уявлення про здоров'я);
- холістичний (здоров'я як цілісність, яка здобувається людиною протягом усього життя й передбачає особистісну зрілість, інтеграцію життєвого досвіду, синтез фундаментальних протиріч людського існування чи інтрапсихічних полярностей тощо);
- аксіологічний (здоров'я як універсальна цінність людини, на яку впливають ціннісні орієнтації та їх домінування, переоцінка цінностей, а також криза в житті людини);
- крос-культурний (здоров'я розглядається через комплекс характеристик детермінованих специфічними соціальними умовами, культурним контекстом, своєрідністю образу життя й образу світу);
- дискурсивний (здоров'я як продукт певного дискурсу, який має власну внутрішню логіку конструювання або концептуалізації соціальної й психічної реальності);
- інтегративний (інтеграція вище зазначених моделей і схем на єдиній концептуальній основі, відповідно принципам теорії систем) [1, с. 17-18].

Дослідження сучасної літератури свідчить про поширення системного підходу в науках про людину (Б. Ананьєв, Б. Ломов, В. Мясіщев), де здоров'я розглядається як результат взаємодії особистості і навколишнього середовища. Згідно з цим підходом, людина є складною живою системою, життєдіяльність якої забезпечується на біологічному, соціальному та психологічному рівнях.

Холістичний підхід до здоров'я зумовлює необхідність розгляду людини як частини соціоекосистеми, яка активно на неї впливає й одночасно зазнає зворотної дії з її боку. В умовах глобальної екологічної та соціально-економічної кризи застосування холістичного

підходу до розуміння природи людини та механізмів її здоров'я сприяє формуванню філософії самозбереження як світоглядної платформи запобігання деградації біосфери і людини.

Останнім часом у філософії набуває популярності інтегральна теорія здоров'я (Ю. Хрустальов), що ставить за мету цілісне вивчення людини. На думку дослідників, від розуміння цілісності природи людини залежить ставлення до здоров'я, система оздоровчих заходів.

Сучасною тенденцією в пізнанні здоров'я є міждисциплінарні дослідження, що підвищує їхню теоретичну й практичну ефективність. Так ціннісно-соціальна модель розглядає здоров'я як цінність, необхідну умову повноцінного життя, забезпечення духовних і матеріальних потреб. З філософської точки зору здоров'я це акцентування на цінності кожної особистості як частини суспільства та сучасної цивілізації.

Філософи нашого часу вважають нагальною проблему розвитку нової свідомості здоров'я, а разом з нею формування сучасного свідомо здорового демократичного суспільства. Мова йдеться про те, що кожна особистість є не тільки об'єктом системи охорони здоров'я, а й її суб'єктом, а значить повинна мати бажання і можливості брати участь у створенні цієї системи, прийняті рішення щодо неї та контролю за їх виконанням.

Висновки. Філософія намагається з'ясувати сутність феномену здоров'я, розглядаючи його в цілісній системі людина-світ. Філософський аналіз ряду наукових розумінь здоров'я показав, що воно представляється як комплексне поняття міри, властивості, прояву сутності людини. Здоров'я виявляється функцією способу життя людини тільки в рамках соціальної системи і водночас, не вичерпується суто соціокультурними чинниками, оскільки задається індивіду як генетичними так і біологічними передумовами.

Роль філософії у вивченні здоров'я/хвороби людини полягає у її здатності виступає проти абсолютизації саме фізіологічних параметрів здоров'я, які призводять до дисгармонії між фізичним і духовним (інтелектуальним, моральним) початком людини. Філософія розкриває велику значимість нефізичних аспектів здорового способу життя (етичних, естетичних, загальнокультурних), показуючи їх позитивну роль в процесі повноцінного становлення особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильєва О. С., Филатов Ф. Р. Психология здоровья человека / О. С. Васильева, Ф. Р. Филатов. – М. : Издательский центр «Академия», 2001. 352 с.
2. Копа В. М. Соціальна валеологія: навчальний посібник / В. М. Копа. Львів : «Новий Світ – 2000», 2011. 203 с.
3. Копа В. М. Соціальна цінність модусу здоров'я: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03/ Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2006. 20 с.
4. Кулиниченко В.Л. Современная медицина: трансформация парадигм теории и практики (Философско-методологический анализ). К. : Центр практичної філософії. 2001. 240 с.
5. Лаврова Л. В. Здоровий спосіб життя як предмет філософсько-освітнього аналізу: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.10/ Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. – Одеса, 2011. 20 с.
6. Міхеєнко О. І. Конкретизація сутності поняття «здоров'я» як методологічне підґрунтя практики оздоровлення організму людини // Педагогіка, психологія та медикобіологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2013. № 2. С. 42-46.
7. Олексин І. Модус здоров'я в філософському дискурсі науки фізичного виховання і спорту / І. Олексин // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. / Львів. ДІФК. Львів, 2007. Вип. 11. С. 280.
8. Ріпак М. О. Поняття здоров'я за визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) та інших інституцій / М. О. Ріпак. Львів: Світ, 2006. С. 1-3.
9. Розин В. М. Здоровье как философская и социально-психологическая проблема / В. М. Розин // Мир психологи. 2000. № 1. С. 12–31.
10. Царенко Л.Г. Українські традиційні моделі здоров'я / Психологічний часопис №2 (2). 2015. С.101.